

ПЫТАННІ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ Ў СПАДЧЫНЕ Ф. М. ЯНКОЎСКАГА

Пытаннем культуры маўлення вядомы беларускі філолаг Ф. М. Янкоўскі ўдзяляў вялікую ўвагу, закранаючы іх не толькі ў сваіх навуковых працах, але і ў мастацкіх творах. Пры гэтым навукоўца цікавілі самыя розныя аспекты культуры маўлення і ўвогуле сама праблема фарміравання моўнай культуры беларусаў. Яго погляды на культуру беларускага маўлення застаюцца актуальнымі і ў наш час і заслугоўваюць належнай увагі і вывучэння.

У 1960-х гадах з'явіўся шэраг дастаткова вядомых і для сучасных спецыялістаў-філолагаў друкаваных прац Ф. М. Янкоўскага, прысвечаных пытанням культуры мовы і маўлення: «Беларускае літаратурнае вымаўленне» (1960), «Пытанні культуры мовы» (1961), «Роднае слова» (1967). Найперш гэтыя выданні сведчылі пра клопат лінгвіста аб правільнасці беларускага маўлення, захаванні нарматыўнасці беларускай мовы ў розных сферах яе прымянення. Студэнты і да сёння вывучаюць і засвойваюць разнастайныя арфаэпічныя, арфаграфічныя, граматычныя, лексічныя, фразеалагічныя, стылістычныя і іншыя моўныя нормы па названых дапаможніках, якія трывала ўвайшлі ў арсенал вучэбнай літаратуры па беларускай мове, з'яўляюцца аўтарытэтнымі даведачнымі крыніцамі.

Культура маўлення ўспрымалася Ф. М. Янкоўскім як істотная і неад'емная рыса агульнай культуры, своеасаблівы паказальнік ступені інтэлектуальнага ўзроўню і творчага патэнцыялу асобы. У прыватнасці мовазнаўца адзначаў наступнае: «Правільнае вымаўленне – адзін з істотных бакоў не толькі культуры мовы, але і агульнай культуры чалавека» [1, с. 46].

У 1962 годзе выйшла ў свет сумесная праца Ф. М. Янкоўскага і У. А. Калесніка — кніга «Вусная мова і выразнае чытанне». Па сутнасці, гэта быў першы крок у стварэнні сістэматызаванага дапаможніка па развіцці культуры вуснага маўлення вучняў для настаўнікаў і студэнтаў. Аўтараў працы яднала агульная заклапочанасць пра лёс роднай мовы, культуру беларускага маўлення, абодва яны прадбачліва ўспрымалі навучанне культуры маўлення як справу першай патрэбы пры выкладанні лінгвістычных дысцы-

плін у школе. Такі падыход да філалагічнай адукацыі асабліва сугучны нашаму часу, калі мова разглядаецца не толькі як прадмет вывучэння, але і як дзейсны сродак выхавання і развіцця асобы.

Вельмі важнай з’яўляецца думка навукоўцаў пра першачарговасць засваення і вывучэння роднай мовы: «Родная мова, засвоеная з маленства, з’яўляецца асновай, на якой можна далей развіваць моўную культуру вучня» [2, с. 6]. Асабліва адказнасць за выхаванне гэтай культуры кладзецца на настаўнікаў пачатковых класаў, «бо вядома, што ў дзіцяці рана паяўляецца свая манера гаварыць, свой стыль гаворкі, які адлюстроўвае індывідуальны склад характару» [2, с. 6]. Ф. М. Янкоўскі і У. А. Калеснік паслядоўна і абгрунтавана адстойваюць прынцып чысціні мовы: «Не заціраючы каштоўных рыс народнай мовы, засвоеных у сям’і, школа абавязана весці барацьбу за культуру мовы вучняў супраць грубасці, вульгарнасці, прымітывізму, з аднаго боку, і супраць канцыляршчыны, — з другога» [2, с. 6]; «Штамп паглынае энергію думкі, як губка ваду» [2, с. 31]. Каб перадаць сваё стаўленне да сухой мовы, пазбаўленай энергіі жывога, дасціпнага і разумнага слова, і даць выразную адмоўную ацэнку згаданай з’явы, аўтары ўжываюць цэлы рад слоў: канцылярыт, дзяжурная мова, моўнае пуштазелле, мёртванароджаныя выслоўі.

Дасягнуць гармоніі маўлення — гэта значыць мець мову выразную, багатую, дакладную, чыстую. Сукупнасць названых і іншых уласцівасцей (або камунікатыўных якасцей) якраз і складае адно са значэнняў тэрміна «культура маўлення». Клопатам пра выразнасць і багацце гаворкі напоўнены парады Ф. М. Янкоўскага як мага часцей ужываць гаваркія словы, карыстацца сінанімічным багаццем беларускай мовы, унікаючы непатрэбных запазычанняў, літаральных перакладаў і празмернай колькасці складанаскарочаных слоў. Пра гэта шмат гаворыцца ў розных працах мовазнаўца, у тым ліку і ў выдадзенай у 1986 годзе кнізе філалагічных эцюдаў, абразкоў і артыкулаў «Само слова гаворыць». Названая кніга з’яўляецца ўнікальнай і па жанравым абліччы, і па моўным матэрыяле, змешчаным у ёй, і па аўтарскай інтэрпрэтацыі зместавай і сэнсавай вартасці слоў як саміх па сабе, так і ўжытых у пэўным кантэксце.

Менавіта Ф. М. Янкоўскі ўпершыню ў беларусістыцы звярнуў увагу на неабходнасць вывучэння і лінгвістычнага асваення характарыстычных намінацый, прапанаваўшы для іх спецыфічна беларускі тэрмін — *гаваркія словы*. Паводле Ф. М. Янкоўскага, «гаваркое, або характарыстычнае, слова не толькі абазначае нешта, а і характарызуе прадмет, з’яву — тое, што абазначае; *гаваркое слова*

адразу дае штрышок вобраза ці нават вобраз» [3, с. 19]. Прызнаўшы «вялікую ўрадлівасць на гаваркія словы ў беларусаў» [3, с. 263], пісьменнік багата і разнастайна, з дасціпным і тонкім густам выкарыстоўвае такія словы ў сваіх тэкстах, тым самым папулярызуючы іх і сцвярджаючы самабытнасць беларускай мовы. Напрыклад: *напарозніца, пахатуха, паўтатак, абсміхач, завітанка, нечаканка, небагатка, астуда, расходзіны, здоўжыцца, парукацца, ганараваць, паднязеліцца, мэціцца, труднаваць, збедніваць* і многія іншыя.

Побач з гаваркім мовазнавец вылучае слова «неасцярожнае і «вельмі нятое»» [3, с. 19]. Вылучэнне слова *неасцярожнага* звязана з такой якасцю маўлення, як дарэчнасць, а таксама са сферай этыкі. Сам Ф. М. Янкоўскі пра названае слова гаворыць наступнае: «*Неасцярожнае слова*. Можна, лічу, і не расказваць, не тлумачыць, што гэта — неасцярожнае слова.

Жанчына расказвае ў нарысе пра сустрэчу з былою настаўніцаю, якая ведала багата каго са сваіх сучаснікаў-літаратараў, ведалі і яны яе; у жанчыны цэлая паліца кніжак (і такіх, якіх сёння не знайсці) — з аўтаграфамі. Жанчыне восемдзесят. Нарысістка піша: «Размаўляю з ёю, гляджу, узіраюся. Бачу, што яна некалі была вабная, прыгожая».

Гэтак піша сама жанчына пра... жанчыну... Піша, што яна, «гэта старэнькая дасведчаная і інтэлігентная», была некалі... вабная, прыгожая...

Ну, а калі тое, што «калісьці была вабная, прыгожая», прачытае жанчына, пра якую пішуць? Як ёй, «некалі прыгожай», чытаць пра завітанне ў яе хату той нарысісткі?

Неасцярожнае слова — небяспечнае слова» [3, с. 27–28].

Мяркуем, што і для нашага часу актуальным застаецца ўзнятае пытанне пра «неасцярожнае» слова, якое закранае не толькі культуру маўлення, але і культуру зносін, узаемадзеяння людзей, камунікацыйныя якасці маўлення.

«Нятое» слова, паводле Ф. М. Янкоўскага, часта сустракаецца ў перакладах і з'яўляецца моўнай памылкай тыпу «даруйце мяне», «гук удараў», «адмова ад прычынення зла» і інш. [3, с. 28–29]. Аўтарскі неалагізм «нятое» добра паказвае адносіны самога мовазнаўцы да такога слова.

Ф. М. Янкоўскі звяртаў увагу на неабходнасць абдуманых, уважлівых адносін чалавека як да самой мовы, так і да маўлення. І гэта засведчана ў аўтарскіх афарызмах пісьменніка-лінгвіста: *Нямала слоў творыцца, небагата прыжываецца; Не ўсё, што скажацца, — сказ.*

Уся навуковая і творчая спадчына Ф. М. Янкоўскага — прыклад мовы змястоўнай, яскравай і гнуткай, «як само багацце вечна жывога жыцця» [2, с. 6]. Сапраўды, толькі ў пошуках і адраджэнні самабытнасці беларускай мовы, якая жывіцца народнымі гаворкамі, у захаванні яе лепшых традыцый і нормаў закладзена фарміраванне высокага ўзроўню моўнай практыкі беларусаў, лінгвістычнай культуры нацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Янкоўскі, Ф. Роднае слова / Ф. Янкоўскі. — выд. 2-е, дапрац. і дап. — Мінск : Выш. шк., 1972. — 448 с.
2. Калеснік, У. Вусная мова і выразнае чытанне / У. Калеснік, Ф. Янкоўскі. — Мінск : Дзярж. вучэб.-педагаг. выд-ва Міністэрства асветы БССР, 1962. — 128 с.
3. Янкоўскі, Ф. Само слова гаворыць : філал. эцюды, абразкі, артыкулы / Ф. Янкоўскі. — Мінск : Маст. літ., 1986. — 318 с.

УДК 379.8

В. Ю. Яцевич

учащаяся 2 курса

УО «Минский колледж ТДЛП», г. Минск

КНИГИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В XX веке книга считалась ценным источником информации. Но в век информационных технологий, информации стало очень много в разных форматах. Популярность интернета растет, особенно среди молодого поколения. Сегодня почти вся информация содержится в электронном виде, в том числе и художественная. Сейчас вместо книг можно послушать аудиокниги, посмотреть фильмы, сериалы, узнать что-то, играя в компьютерные игры, найти данные в интернете. Есть и те, кто читает книги.

Книга является ценным источником информации с давних времен. Читая книги, люди становились образованнее, умнее. С развитием информационных технологий всё более широкое распространение получают электронные книги — электронные версии печатных книг, которые можно читать на компьютерах или специальных устройствах.

Тема актуальна в связи с тем, что многие считают, что в наше время книги утратили былую популярность и стали не очень нужными, мы хотим проверить так ли это на самом деле.

Но в наше время, в век информационных технологий, информации стало очень много, и она доступна в разных форматах.